

ISSN 1301-0085

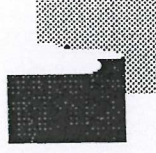
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

**Sayı:2
1997**

**Pamukkale University
Journal of the Faculty of Education**

1997/2

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

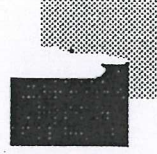
*PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF EDUCATION*

İngilizce Özeti İle/With Abstracts in English

Sayı/Number: 2

1997

DENİZLİ/TÜRKİYE

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Sahibi/Publisher

Eğitim Fakültesi Adına
Dekan/Dean
Ziyat AKKOYUNLU

Sorumlu Yayın Yönetmeni/Editor

Ceyhun Vedat UYGUR

Yayın Kurulu/Editorial Board

Hasan ERÇELEBİ
Leylâ KAPLAN
Hüseyin KIRAN
Muharrem ÖK
Sadettin SARI
İtrî SÖZGÖTÜRMEZ
Ceyhun Vedat UYGUR

Yazışma Adresi/Correspondance Address

Pamukkale Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Yayın Koordinatörlüğü
20020 DENİZLİ-TÜRKİYE
Telefon:0.258.2615053
Belgegeçer (Faks):0.258.2650862

Kapak ve Dizgi/Cover and Composition

Sadettin SARI

Baskı Yeri/Printing Place

Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü
DENİZLİ

İÇİNDEKİLER

Ceyhun Vedat UYGUR

KAZAKLARIN BÜYÜK DAHİSİ ABAY, ABAY THE GREAT GENIUS OF COSSACKS,1

Veysi AKIN

KIRKLARELİ ADININ TARİHÇESİ, THE HISTORICAL ACCOUNT NAME OF KIRKLARELİ9

Sadettin SARI

RESİM-İŞ ÖĞRETMENLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ, TRAINING OF THE DRAWING-HANDCRAFTING TEACHERS12

Ercan HAYTOĞLU

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ İSTİKLÂL MAHKEMELERİ VE UYGULAMALARINA BİRKAÇ ÖRNEK, İSTİKLÂL MAHKEMELERİ DURING THE ARE OF TURKISH NATIONAL WOR OF LIBERATION AND FEW EXAMPLES TO THEIR APPLICATIONS17

METİN YAMAN, İ.FATİH YENEL, M.AKİF ZİYAGİL, ERDAL ZORBA

PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE SPORTİF YARALANMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİ, RELATIONSHIP BETWEEN SPORT INJURIES AND PSYCHOLOGIC FACTORS26

Yusuf Ziya BİLDİRİCİ

TÜRKLERDE İLİM HAYATI, LIFE OF SCIENCE AT TURKS31

Osman GÖDE, Fatma SUSAR

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN ÖNEMİ İLE BU EĞİTİMDE OYUNUN VE BEDENSEL ETKİNLİKLERİN ROLÜ, THE IMPORTANCE PRE-SCHOOL EDUCATION AND ROLE OF GAME AND PHYSICAL MOVEMENT IN PRE-SCHOOL EDUCATION39

Nurettin ÖZTÜRK

TANZİMÂT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATININ İKİNCİ KUŞAĞINDA ESKİ VE YENİ TARTIŞMALARINA KISA BİR BAKIŞ, AN OUTLINE ON THE CONFLICT OF OLD AND NEW IN SECOND GENERATION OF TANZİMAT ERA'S TURKISH LITERATURE.....47

Milay KÖKTÜRK

FARABÎ'DE PSİKOLOJİ, PSYCHOLOGY IN THE MIND OF FARABİ.....55

Feryal BEYKAL

BAKLAN BOĞAZIÇI ESKİ CAMİ, THE OLD MOSQUE OF BAKLAN BOĞAZIÇI.....73

Ali Rıza ERDEM

YÖNETİME KLASİK BİLİMSEL YAKLAŞIMLAR VE EĞİTİM YÖNETİMİNE ETKİSİ, THE EFFECT OF CLASSICAL SCIENTIFIC APPROACHES TO ADMINISTRATION OF EDUCATION.....91

Hülya ÇERMİK, Esin TURAN

GELECEĞİN ÖĞRETMENİ: FİLOZOF SOSYAL İŞÇİ, THE TEACHER OF FUTURE: THE PHILOSOPHICAL SOCIAL WORKER105

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ İSTİKLÂL MAHKEMELERİ VE UYGULAMALARINA BİRKAÇ ÖRNEK

İSTİKLÂL MAHKEMELERİ DURING THE ARE OF TURKISH NATIONAL WOR OF LIBERATION AND FEW EXAMPLES TO THEIR APPLICATIONS

Ercan HAYTOĞLU*

ÖZET

Bağımsızlık savaşı döneminde faaliyet gösteren İstiklâl Mahkemeleri, başlangıçta asker kaçakları olaylarını önlemek için kurulmuştur. Bu mahkemeler T.B.M.M. içerisinde doğmuştur. Normal mahkemelerin dışında, olağanüstü mahkemelerdir. Verilen kararlar temyiz edilemez. Verilen cezaların infazını görevliler hemen yerine getirmekle yükümlüdürler. Meclis, İstiklâl Mahkemeleri vasıtasıyla olağanüstü yargıya hakim olmuştur.

Bu mahkemeler, Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasında içgüvenliğin sağlanmasında, asker kaçakları sorununun çözülmesinde, meclis otoritesinin kurulmasında başarılı olmuşlardır. Bu mahkemelerin doğuşu Meclis Hükümeti Sisteminin (Kuvvetler Birliği) bir sonucudur. Mahkeme heyetinin B.M.M. içinden oluşturulması bunu gösterir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, İstiklâl Mahkemeleri

ABSTRACT

"İstiklal Mahkemeleri" that operated during the War of Liberation initially established in order to deal with soldiers who deserted from the army. These law courts were composed mainly of the Turkish Parliament and they had a special quality. Under these law courts statues, the judgements of the court could not be appealed and the officials were responsible to carry out the executions immediately.

These Law Courts were very successful in winning the war of Liberation, establishing the security at home, solving the problems of the soldiers who deserted from the army and protecting the authority of the Turkish Parliament during the War of Liberation. The establishment of these courts is the result of the system of Parliamentary Government. The fact that, the commission of the court was chosen from the members of the Turkish Parliament confirms the result.

Key Word: Milli Mücadele, İstiklâl Mahkemeleri

İstiklâl Mahkemeleri, olağanüstü bir dönemin mahkemeleri olarak kurulmuşlardır. Bu mahkemeleri tarihimiz içerisinde iki döneme ayırabiliriz. Bunlardan I.Dönem Millî Mücadele döneminde kurulan İstiklâl Mahkemeleri'dir. II.Dönem İstiklâl Mahkemeleri ise Cumhuriyet döneminde inkılap hareketlerine suikaste ve yeni oluşan devletin düzenine karşı ortaya çıkan hareketlere müsaade etmemek için kurulan İstiklâl Mahkemeleridir.

* (Yrd. Doç. Dr.) Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fak. Öğretim Üyesi

I.Dünya Savaşı'nı Osmanlı Devleti açısından bitiren Mondros müharekesi ile I.Dünya savaşının galipleri olan İtilaf Devletleri, yaptıkları gizli anlaşmaları Osmanlı Devleti üzerinde açıktan sahneye koymaya başladılar. I.Dünya savaşında ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti'nin hükümetleri, sahnelenen bu oyunların karşısında yer almayı değil, bu oyunların seyircisi durumunda kalmayı tercih ettiler. Vatanın içine düştüğü bu durum karşısında seyirci kalamayan vatanseverler milletin kurtuluşu için bir takım çalışmalara başladılar. Anadolu'da başlayan, Millî Cemiyetler kurulması, işgallere karşı direnme gibi faaliyetler, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde birlik ve bütünlük sağlanması yolundaki çalışmalara temel teşkil etti. Anadolu'daki hareketi boğmak için İstanbul hükümetlerini Anadolu'ya

karşı kullanmak isteyen İtilaf Devletleri İstanbul hükümetlerinin bu husustaki çalışmalarını yeterli bulmamış olduklarından, kendileri bilfiil İstanbul'u işgal ederek İstanbul hükümetlerine ve Anadolu'da mücadele veren millî harekete göz dağı vermek istediler. Ancak, Mustafa Kemâl Paşa'nın askerî dehası karşısında İstanbul'un işgali kendi aleyhlerine döndü ve Anadolu'da millî harekete meşru bir zemin hazırlayan Büyük Millet Meclisi'nin kurulması sonucunu getirdi.¹

23 Nisan 1920 tarihinde kurulan B.M.M., Osmanlı Devleti karşısında bütün siyasî ve hukukî yetkileri kendi bünyesinde toplamış, normal parlamenter sistemden farklı olarak yasama, yürütme ve yargıyı meclisin tekeline alarak, meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. Bu sistem Fransız İhtilali, Convention meclisinin Anadolu ihtilali'ne bir yansımasıdır.²

Meclisin kurulması ile İtilaf Devletleri İstanbul hükümeti üzerindeki baskılarını artırdılar ve İstanbul hükümetinin millî harekete karşı mücadelesinde daha etkili olması yönünde ikazlarda bulundular. İstanbul hükümetinin kışkırtmaları sonucunda bir çok ayaklanmalar çıktı ve bu ayaklanmaların bastırılmasında B.M.M. zor günler geçirdi.³ İç ayaklanmaların nedenleri temelde, İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşunun temel sebebini oluşturuyordu. 1911-1918 yılları arasında yapılan savaşların halk üzerindeki ekonomik ve sosyal sıkıntıları, açlık, sefaletin yarattığı umutsuzluk asker kaçakları sayısını artırmıştı. Başlatılmak istenen Millî Mücadele bu insanlar üzerine yeni ekonomik ve sosyal yük getireceğinden, halk bu fedakarlığı yapacak gücü kendisinde bulamıyordu. Diğer taraftan gelenekler, inanç, İstanbul hükümeti ve İngilizlerin kışkırtmaları iç güvenliği tehlikeye düşürecek ayaklanmaları hazırlıyordu.⁴

Bu ayaklanmaları engellemek için halktan yardım isteniyor, ancak beklenen destek halktan gelmiyordu. Bu durum karşısında cezalandırma yöntemine başvurulmasına karar veriliyordu. Batı

cephesindeki ayaklanmaları bastırmakla görevli olan 56. ve 61. Tümen Komutanlarına bozguncuları, âsileri, ihmali bulunan askerî ve sivil görevlileri hapis, idam gibi çeşitli cezalara çarptırma yetkileri veriliyordu. Bu cezaların uygulanması esnasında, uygulayıcıların tutumları halkta korku yaratıyor, uzun yıllar devam eden savaşların etkisiyle üniformaya karşı oluşan tepkiye güç veriyordu.⁵ Batı Anadolu'da Yunan ilerleyişinin durdurulamayışı düzenli orduya geçme mecburiyetini ortaya koydu. Bu da asker ve askere alma hususunda bir takım düzenlemeleri beraberinde getirdi. Asker toplama işi keyfilikten kurtarıldı ve askerlik şubelerince yürütölmeye başlandı.⁶

B.M.M.nin çalışmalarına başladığı bu dönemde asker kaçakları sorunu en büyük sorundu. I.Dünya Savaşı içinde başlayan firarlar savaşın sonuna doğru artmış ve 300.000 rakamına ulaşmıştı. Bu firariler memleketlerine kaçıyorlar ve hırsızlık, yağmacılık, tecavüz gibi suçları işliyorlardı. Mondros mütarekesinden sonra askerliğin kaldırıldığıının bildirilmesi firarların artmasına neden oluyor, diğer taraftan askere çağırılmayı zorlaştırıyordu. Özellikle asker kaçakları düşman işgali altına girmekten uzak memleketlerin insanlarıydı. Savaş bölgesi içinde ailesi bulunan askerler de ailelerini Yunanlılardan ve soygunlardan korumak için, silahlarıyla birlikte firar ediyorlardı. Asker kaçağı olaylarının artış göstermesindeki diğer sebep de asker kaçaklarına ağır cezalar verilmemesiydi. Cephede olmaktansa bir süre hapis cezası almak tercih ediliyordu. Firar olaylarının artmasıyla birliklerin yiyecek, cephane depolarını koruyacak, ikmal yapacak asker bulunamaz olmuştu.⁷ Anadolu'daki bir kısım taburların seksen kişilik sayıları üç dört rakamına düşmüş bulunuyordu.⁸ Bu kaçak olaylarını engellemek için zaman zaman mahkemeler, zaman zaman komutanlar ağır cezalar vermek durumunda kalıyordu. Bu cezaların bir kısmı keyfi ve hukuk dışı idi. Durumun vehameti karşısında 25.5.1919 da 57.Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey birlik komutanlarına, kaçakları daha önceden olduğu gibi mahkemesiz vurmaları emrini veriyordu.⁹ Mustafa Kemâl Paşa bu uygulamalara sıcak bakmıyordu.

⁵Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.18

⁶Prof. Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.19-20

⁷Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.21-23

⁸Prof.Dr.Nurettin KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet 6 Temmuz 1955

⁹Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.21-23

¹Prof.Dr.Nurettin KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri, Cumhuriyet 6 Temmuz 1955

²Prof. Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.11

³Prof.Dr.Nurettin KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet 6 Temmuz 1955

⁴ Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.15

Yasaların üstün olmasını yani meşruiyet esasını istiyordu. Ancak bu konuda bir kanunî boşluk vardı. Bu nedenle bir Osmanlı kanunu olan ve 1914'de yayınlanan "Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Kanun" uygulanıyordu. Bu kanuna göre de padişah ve Damat Ferit aleyhine tavır alanların vatan haini olacakları anlamını taşıyordu.¹⁰

23 Nisan'da açılan B.M.M.'ne 25 Nisan'da Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey firariler hakkında sert tedbirler alınmasını öneren bir kanun teklifi verdi. Vatanın birliği ve dirliğine karşı hareket edenlerin şiddetle cezalandırılmalarını isteyen kanuna 27 Nisan'da Refik Şevket (İnce) Bey "Hıyanet-i Vatan Kanunu" adı verilmesini istedi. 28 Nisan'da devam edilen görüşmelerde kanunun hızlı bir şekilde uygulanması, bu kanunun uygulanması için bidayet, liva mahkemeleri ile sıkıyönetim ilan edilen yerlerde Harp Divanları'nun görevlendirilmesi kararlaştırıldı. 29 Nisan 1920'de "Hıyanet-i Vatan Kanunu" kabul edildi.¹¹ Hıyanet-i Vatan Kanunu'nun birinci maddesine göre hangi suçların vatan haini kapsamına alındığı, ikinci ve üçüncü maddelerde de bunların karşılığı olan cezalar belirtiliyordu. Vatanı ihanetin cezası kanuna göre ölümdü.¹²

Kanunun bazı maddelerinin normal zamanların kanunî düzenlemelerinden farklı olmaması, bazı cezaların usul yönünden zaman kaybına yol açması nedeniyle, olağanüstü dönemin ihtiyaçlarına cevap vermesi mümkün değildi. Nitekim uygulamada kanunun aksadığı bir çok yönlere görüldü. Ayaklanmaların devam ettiği dönemde komutanların ve Ethem Bey'in şahsi uygulamaları kanuna rağmen devam etti. Bu kanunun uygulanışından doğan en önemli sonuç 17 Mayıs'ta Damat Ferit'in vatandaşlıktan

çıkarılması, 20 Mayıs'ta da vatan haini olduğunun kabul edilmesi oldu.

7 Haziran'da Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı Seyyar Jandarma müfrezeleri kurulmasına ve 25 Haziran'da ülke savunması için 1310-1315 (1894-1899) doğumluların askere alınmasına karar verildi ve 26 Haziran'da sıkıyönetim Harp Divanları kuruldu.¹³

Hıyanet-i Vatan Kanunu'nun Harp Divanları ve Bidayet mahkemeleri tarafından uygulanması ve kararların B.M.M.'ne gönderilmesi, Meclis Adliye Encümeninde alınan kararlara göre hareket edilmesi adaletin gecikmesine yol açmıştır.¹⁴

Hıyanet-i Vatan Kanunu'nun uygulanması üzerinden 4 ay geçmesine rağmen kanunun uygulamada başarılı olmadığı görülmüştü. Asker kaçakları meselesinin önü alınamamıştı. Harp Divanı üyelerinin bağlı bulundukları bölgelerde askerî ve sivil idarecilerle ilişki içerisinde olmaları, mevki ve rütbece de bu görevlilerden altta oldukları için objektif ve etkili karar verememeleri sıkıntı yaratmıştı. Diğer normal mahkemeler de usul ve ceza açısından ihtiyaca cevap verememekteydiler.¹⁵

Bursa'nın işgali Anadolu'da büyük bir heyecan yarattı. Düşmana karşı ordu toplanamaması asker kaçakları olaylarının artması bu heyecanın temel sebebiydi. Bu olayın etkisiyle meclise ilginç teklifler gelmişti. Erzurum mebusu Süleyman Necati Bey mebusların Anadolu'ya dağılarak halkı uyarmasını, Refik Şevket Bey, mebusların gönüllü kuvvet toplayıp orduyu takviye etmelerini ve emir erlerinden birlikler oluşturulmasını, Canik mebusu Hamdi bey seferberlik ilanı ve rütbe farkı göz etmeksizin subaylardan kurulu alaylarla düşmana saldırılması teklif ediyordu. Bu teklifler durumun ne kadar tehlikeli bir hal aldığını göstermektedir.

Meclise 18.8.1920 de Dr.Tevfik Rüştü ve Mustafa Necati Bey'ler "Telkin ve Tedhiş Kanunu" adı altında bir kanun sundular. Bu kanuna göre üyeleri B.M.M. üyeleri arasından seçilecek, üye sayısı yediyi geçmeyen, asker

¹⁰Prof.Dr.Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Ankara-1994 s.243 Ergün AYBARS'ın "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 31 Ekim 1996'daki yazı dizisi 3 te "Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Kanun"un tarihi basım hatası sebebiyle 1924 olarak çıkmıştır.

¹¹Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.26-27, Ergün AYBARS "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 31 Ekim 1996

¹²Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.III İstanbul 1991 s.99

¹³Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.30-31

¹⁴Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.32, Komisyon, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I/1 (Türk İnkılabı'nın Hazırlık Dönemi ve Türk İstiklâl Savaşı) YÖK Yayınları Ankara 1989 s.100

¹⁵Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.34, Prof.Dr.Nurettin KURTER, İstiklâl Mahkemeleri, Cumhuriyet 6 Temmuz 1955

ve sivilleri yargılama ve idam yetkisine sahip bir kanun önerdiler. Bu sırada Reşid Bey'de asker kaçakları olaylarının sert tedbirlerle önlenmesini teklif etmiş, ancak bu teklif reddedilmiştir. Bu teklif İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşuna temel teşkil eden tekliftir. Dr.Tevfik Rüştü Bey asker kaçakları ve çetelerin durumu karşısında "İhtilal Mahkemeleri" kurulmasını teklif etti. Kanun teklifinden sonra mahkemelerin adı "İstiklâl Mahkemeleri" olarak belirlenmiştir. 2 Eylül 1920 de Millî Savunma Bakanlığı'na hazırlanan "Fırar Ceraimini İrtikap Edenler Hakkında Kanun Tasarısı" Meclis tarafından Millî Savunma Encümenine gönderilmiş tasarı 8 Eylül'de Encümen'den gelmiş ve Musatafa Kemâl Paşa'nın önerisiyle öncelikle B.M.M. gündemine sokulmuştur. 16

Bu mahkemelerin kurulmasını tehlikeli bulanlar olmasına rağmen kanun, değişikliklerle beraber 11 Eylül 1920 tarihinde 21 no'lu kanun olarak kabul edilmiştir. 17 Bu kanunla kurulan mahkemelerde firar edenler, firara sebep olanlar, firarının yakalanmasında ihmali bulunanlar, firarıyı giydiren ve barındıranların yargılanacakları, mahkemelerin 3 milletvekilinden oluşacağı, mahkeme üyelerinin çoğunluğun oyu ile seçileceği, mahkeme sayısı ile yetki alanlarının B.M.M. nce belirleneceği, mahkemelerin vereceği kararların kesin olacağı ve bu kararların askerî ve sivil memurlarca yerine getirileceği belirtilmekteydi. 18 Başlangıçta sadece asker kaçaklarına ait suçlara bakmak için kurulan mahkemelere, 26 Eylül 1920 de 28 sayılı kararla vatana ihanet, casusluk, yolsuzluk, ayaklanma, eşkiyalık, saldırı, bozgunculuk suçlarına bakma yetkisi tanınmıştır. 19 Yargıçları B.M.M. içerisinde seçilen mebuslar olan mahkemelerde millet adına yargılama

16Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.36-38

17Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.41, Prof.Dr.Nurullah KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet, 6 Temmuz 1955

18 Komisyon, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I/1 (Türk İnkılabı'nın Hazırlık Dönemi ve Türk İstiklâl Savaşı) YÖK Yayınları Ankara 1989 s.100s.101, Prof.Dr.Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ankara 1994 3.Baskı s.245-246

19Prof.Dr.Nurullah KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet, 6 Temmuz 1955

yapıldığından; kararların da herşeyin üstünde kabul edilmesi gerekmiştir. 20

İlk olarak İstiklâl Mahkemeleri Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı'da 7 mahkeme olarak kurulmuş, daha sonra Diyarbakır'da İstiklâl Mahkemesi kurulmasıyla sayısı 8 e yükselmiştir²¹ İstiklâl Mahkemeleri çalıştıkları dört aylık sürede asker kaçakları, casusluk, bozgunculuk, vatana ihanet gibi tehlikeli suçları ortadan kaldırmada etkili olmuştur. I.İnönü Savaşı'nın kazanılması ile, B.M.M.'nin içeride ve dışarıda tanınması, ayaklanmaların bastırılması, vergi ve asker toplanması, halkın orduya inancının artmasını sağlamıştır. 22 Bu mahkemelerin bir kısım uygulamalarının eleştirilere yol açmasından sonra B.M.M. tarafından 17 Şubat 1921'de Ankara İstiklâl Mahkemesi hariç, diğerlerinin faaliyetlerine meclis tarafından son verilmiştir. 23

İstiklâl Mahkemeleri'nin önemi, Ankara İstiklâl Mahkemesi haricindeki mahkemelerin faaliyetine son verilmesinden bir ay sonra, firar ve diğer olayların artışıdan çok daha iyi anlaşıldı. 23 Temmuz 1921 de Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi Paşa'nın teklifi doğrultusunda Meclis tarafından Kastamonu, Konya ve Samsun'da üç İstiklâl Mahkemesi kurulması kabul edildi. 24

Yunanlıların Polatlı'ya kadar ilerlemeleri üzerine 5 Ağustos 1921 de Başkomutanlık kanunu kabul edilmiş, Başkomutanlık yetkisi meclis tarafından M.Kemâl Paşa'ya verilmiştir. Başkomutanlık Kanunu'na göre Başkomutan meclisin sahip olduğu yetkileri fiilen

20Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.43

21Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.47, Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975 s.73, Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ankara 1994 3.Baskı s.247

22Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.94, Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975 s.136

23Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.95, Prof.Dr.Ergün AYBARS, "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 1 Kasım 1996, Prof.Dr.Nurullah KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet, 6 Temmuz 1955

24Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.100, Prof.Dr.Ergün AYBARS, "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 1 Kasım 1996

kullanma hakkını kazanıyordu.²⁵ Mustafa Kemâl Paşa bu kanuna dayanarak, 7-8 Ağustos'ta yayınladığı Tekâlîf-i Milliye emirlerinin uygulanmasında oluşabilecek suistimallere meydan vermemek, vergilerin toplanması, yiyecek ve cephanenin taşınması, halkın ulaşımında yer alması gibi emirleri uygulamak için Ankara, Konya, Kastamonu, Samsun ve Yozgat'ta 5 İstiklâl Mahkemesi kurdurdu.²⁶ Bu Mahkemelere Tekâlîf-i Milliye emirlerinin uygulanmasında faydalı oldu.²⁷ Emirlerin uygulanmasında suistimali görülenler yargılandılar ve cezalandırıldılar.²⁸

Sakarya Savaşı'ndan sonra İstiklâl Mahkemeleri'nin yetkilerinin kısıtlanması yönünde bir ortam oluştu. 31 Temmuz 1922 de B.M.M.'nin çoğunluğu tarafından İstiklâl Mahkemeleri'nin yetkilerini sınırlama yoluna gidilmiştir.²⁹ 249 no'lu kanunla savcılara geniş yetki tanınmış ve idam yetkilerinin B.M.M.'nce onaylanması kabul edilmiştir.³⁰ Bu düzenleme ile mahkemeler, kuruluşlarındaki "İhtilal Mahkemeleri" özelliğini kaybetmiştir. 1 Ağustos 1922'de kabul edilen kanun ile B.M.M. tarafından ilk dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin

²⁵Prof.Dr.Nurettin KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet 6 Temmuz 1955

²⁶Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.102, Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975 s.147. Mustafa Kemâl ATATÜRK, NUTUK, II.Cilt(1920-1927), Hazırlayan: Prof.Dr.Zeynep KORKMAZ s.418 "Ankara, Samsun, Kastamonu, Konya, Eskişehir, gibi yerlerde "İstiklâl Mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemeler suistimal ve ihmali görülenleri ağır şekilde cezalandırdılar.(Doç.Dr.Refik TURAN, Doç.Dr.Mustafa SAFRAN, Yrd.Doç.Dr.Muhammed ŞAHİN, Yrd.Doç.Dr.E Semih YALÇIN, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Siyasal Kitapevi, 2.Baskı Ankara 1994 s.204) Bu dönemde Eskişehir'de İstiklâl Mahkemesi kurulmamıştır.

²⁷Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975 s.145-146

²⁸Selahattin TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.IV İstanbul 1991 s.109

²⁹Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.127-128

³⁰Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975 s.215

çalışmalarına son verilmiştir.³¹ B.M.M.'nce şekillendirilen İstiklâl Mahkemeleri, 1949 yılında mahkemelerin kaldırılışına kadar devam etmiştir.³²

İSTİKLAL MAHKEMELERİNDE SUÇ VE CEZALAR

İstiklâl Mahkemeleri'nin temel amacı, ordunun ihtiyacı olan asker kaçaklarının yakalanarak yola getirilmesini sağlamak, az ve korkutucu bir ceza ile kaçakların cepheye sevkini sağlamaktır. Bu nedenle ağır hapis ve idam cezaları, ancak asker kaçaklığını âdet haline getirenlere ve kaçtığı dönemde ağır suç ve cinayet işleyenlere verilmiştir.³³

İstiklâl Mahkemeleri, asker kaçağı olmak dışında herhangi bir suç işlemeyen, askerden bir veya iki kez kaçmış olanlara ceza vermiyor, 3-4-5-6-7-8-9-10 kez kaçmış olanları kaçış sayılarının onla çarpımı kadar değnek arası ceza vererek cepheye veya kıtasına gönderilmesini sağlamıştır.³⁴ (Bkz. Belge 1)³⁵ Bu cezalar içerisinde idam cezası, teslim olmayan kaçakların evinin yakılması, ailesi efradından birinin kaçağın yerine askere alınması (Bkz. Belge 2), köy ve mahallesinin ağır para cezasına çarptırılması gibi ceza uygulamaları da yer almıştır.³⁶ Kaçağı korumak, kışkırtmak, yardım etmek, görevi olduğu halde kaçağı

³¹Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.130

³²Prof.Dr.Nurullah KUNTER, İstiklâl Mahkemeleri Cumhuriyet 6 Temmuz 1955

³³Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.143, Ergün AYBARS'ın "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 1 Kasım 1996 Asker ailesine tecavüz edenlere idam cezası veriliyordu. Amaç ephede savaşan askerin ailesinin can, mal ve ırz güvenliğine büyük önem veriliyordu.

³⁴Prof.Dr.Ergün AYBARS, "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 1 Kasım 1996

³⁵ Değnek cezasına çarptırılanlara örnek: 1-Çit karyesinden Akdere oğullarından Satılmış Oğlu Ali Doğumu 1309, Eski(22), yeni (125) Defter No:00292 Hane no:8. Dördüncü firarından dolayı 30 değnek cezasına çarptırılmıştır. 2-Saraycık Karyesinden Hocaoglu Caferi, Abdükkadir oğlu Rıza, Eski(70), Yeni(18) Defter no:00292 Hane no:20 Ankara İstiklâl Mahkemesi kararına istinaden 30 değnek cezasına çarptırılmıştır.

³⁶Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.148

yetkili mercilere bildirmemek suçunu işleyenlere hapis ya da para cezası (100 lira) verilmiştir.

İlk kurulan İstiklâl Mahkemeleri içerisinde Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin kaçakların evlerinin yıkılması, ailesinden birinin asker kaçağının yerine askere alınması, yakını yoksa köy ve mahallesinden 200 lira para cezası alınması uygulamaları çok sert bulunmuş ve mahkemelerin faaliyetlerinin durdurulması konusunda etkili olmuştur.³⁷ Gerçekte bu uygulamalar kaçakların saklanmalarını imkansız kılmış, akrabası ve köylünün kaçağı ihbar etmelerine yol açmıştır. Bu dönemde İstiklâl Mahkemeleri'nin uygulamaları sonucunda 13.500 asker kaçağı ve bakayanın cepheye gönderilmesi başarısı gösterilmiştir.³⁸ Millî Mücadele dönemi içerisinde İstiklâl Mahkemeleri tarafından 1450-1500 kişiye idam, 2696 kişiye askerden tekrar kaçtığı takdirde idam, 243 kişiye gıyaben idam, 786 kişiye kal'a-bend ve kürek, 41708 kişiye dayak cezası gibi hafif ceza verilmiş, 11.744 kişiye beraat etmiştir.³⁹

İstiklâl Mahkemeleri'nin baktığı önemli suçlar ve verilen cezalar şunlardır:

Suçlar:

Vatana ihanet-ayaklanma, casusluk, bozgunculuk ve aleyhte propaganda, soygunculuk, görevi kötüye kullanma, halka eziyet ve baskı, asker ailesine tecavüz, tekalif-i milliyeden mal

³⁷ İstiklâl Mahkemeleri içerisinde sert uygulamaları ile dikkat çeken Kastamonu İstiklâl mahkemesi asker kaçakları meselesinin halli yolunda, on gün içinde teslim olmayan asker kaçağının yerine sırasıyla, babası, biraderleri, amcası, dayısı, amcaoğlu, eniştesi ve eniştesinin oğlunu alacak. Kaçak teslim olunca yerine alınan serbest kalabilecekti. Ergün AYBARS "İstiklâl Mahkemeleri" Milliyet 1 Kasım 1996 Bu hususta elimizdeki mevcut belgede kaçağın yerine biraderi alınmıştır. Çubuk Askerlik Şubesi Silahaltı Defteri 0292 numaralı Defter Sahife no :Eski(43), Yeni(104)

³⁸ Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.144-145, Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975 s.136-137

³⁹ Komisyon, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I/1 (Türk İnkılabı'nın Hazırlık Dönemi ve Türk İstiklâl Savaşı) YÖK Yayınları Ankara 1989 s.101

kaçırmak, katil, düşman işgalini fırsat bilerek kanun dışı hareketlerde bulunmak, düşmana yardım ve işbirliği, düşman ordusuna katılmak

Cezalar:

Asılarak ve kurşuna dizilerek idam, kal'abend, kürek ve ağır hapis, sürgün, dayak(değnek vurarak (40-100 adet), tazmin (Zararı ödetmek), görevden uzaklaştırma, halk ve asker önünde teşhir, Millî Mücadele'nin sonuna kadar gözaltına alma, mal ve mülke el koymak, yıkmak ve yakmak, asker kaçağı yerine en yakınına askere almak, köy ve mahallesinden ağır para cezası (200 lira) almak,⁴⁰

⁴⁰ Prof.Dr.Ergün AYBARS, İstiklâl Mahkemeleri Cilt I-II (1920-1927) İzmir 1988 s.151-156

BELGE 1

Sahife no :Eski(116), Yeni(35)

Sıra no :-

Hane no :59

Adı :Ali

Baba Adı :Satılmış

Lakabı :Yalaklı Oğullarından

Köyü :Özlüce Meki

Sınıfı :-

Doğum Tarihi:1310

*İhracı

Sene-yi âtiye terk.Tekrar Ankara Merkez Hastanesi Heyet-i Sıhhiyesi'nin 5 Nisan 1334 tarih ve 2513 numaralı raporuyla on iki mah tecil Numara:377, 20 Teşrini Evvel 1335 tarih ve şubenin 4117 numaralı derkenarıyla müsafirane komisyonu'na kayt olduğu şerh verildi. Alay 143, Tabur 1, Bölük 3'de müstahdem olduğu Alay-ı mezkur kumandanlığı'nın 19 Teşrini Sani 1335 tarih ve 4128 numaralı tahriratiyle şerhtir. 22 Nisan 1336 da mal yazılmıştır. Maluliyetten dolayı tetkiki için şubeye yazılmıştır. Karyede 14 Kanunu Evvel 1333. Merhum bila vesika nadimen şubeye müracaat ederek sevki:18 Kanunu Evvel 1336.Çankırı ile Kalecik arasındaki inşaata verilmek üzere Çankırı şubesine firarı 11 Kanunu Sani 1337, Numara 1232 İstiklâl Mahkemesine verilmek üzere Ankara Kumandanlığı'na sevki: 15 Kanunu Sani 1337.Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin 3/2/1337 tarih ve 229 numaralı firarıyla otuz değnek darbıyla lüzum görülen mahalle sevk edileceği şerhtir 4/4/1337. Merhum Ankara Sevk Misafirane Komisyonu Heyet-i Sıhhiye'sinde bilmuayene 12/2/1337 tarih ve 5701 numaralı raporuyla ihraç edildiği şerhtir. Karyesinde 11/3/1338 Fırarlı olduğundan Bahriye Divan-ı Harbe sevk edilmek üzere sevki 4/2/1339.Mevcud 22/2/1339. Karyesinde mevcud 17 Mart 1336. Mevcud 29 Mayıs 1340. Mevcud 21 Haziran 1341.Mevcud 19 Mart 1927.

Belge Çubuk Askerlik Şubesi Başkanlığı'nın 0292 numaralı Silahaltı Defterinde bulunmaktadır.

BELGE 2

Sahife no :Eski(43), Yeni(104)

Sıra no :-

Hane no :50

Adı :Fazlı

Baba Adı :Seyyid Ali

Lakabı :Ayvaz Oğullarından

Köyü :Çatokçular

Sınıfı :-

Doğum Tarihi:1309

*Vefat

*Mevcud

*Silahsız

*Sevki 12 Mayıs 1331 depoya. Karyesinde 20 Nisan 1336. Sevki 12 Eylül 1336. Sevk misafirane komisyonuna. Merhum jandarmalar tarafından bila vesika derdest edilerek. Sevk 26 Teşrini Evvel 1336. Garb cephesine merhum bila vesika nadimen şubeye müracaat ederek Yozgat'ta müteşekkil Jandarma alayına verilmek üzere Sevki 4 Kanunu Evvel 1336. Elyevm askerde 22 Mart 1337 tahriratiyle firar edip İnönü'nden celbi 7/5/1337. Sevki 8/5/1337 İstiklâl Mahkemesi'ne 6.Fırka Divanı Harbi'nde 4/6/1337 tarih ve 25 numaralı mazbata-i hükmiye mucibince beş mah parankoned(!) cezasıyla tecziye edildiği ve bu cezanın yetmiş güne mukabil, yetmiş beş değnek darbına tahvil edildiği ve müddeti mahsubiyeti olan iki mah beş gün adeten hapse mukabil otuz iki değnek, yetmiş beş değnekten bidtenzil kırk üç değnek darbi kıtasınca infazı, Fırka 6 Kumandanlığı'nın 2 Temmuz 1337 tarih ve 132 numaralı tahriratiyle merhum Alay 50, Tabur 2, Bölük 6'da müstahdem olduğu mezkur tabur kumandanlığının 6/7/1337 tarih ve 446 numaralı tahriratiyle şerhtir. No:322. Alay:50, Tabur 2' den bir matra (Matara), üç günlük peksimatla firar ettiği 25/7/1337 tarih ve 575 numaralı telgrafiyle celbi. 8/8/1337 merhum elde edilemediğinden emir mucibince biraderi 1317 tevellüdlü Yusuf, yerine sevki. 27/8/1337 Polatlı'ya. Hayatı mematı meçhuldür. 18 Şubat 1338, elyevm hayatı mematı meçhuldür. 6/7/1338 Elyevm nerede olduğu malum değildir 1 Mart 1339, meçhuldür. 8/9/1339, meçhul. 19 Mart 1334, meçhul. 2 Mayıs 1341, meçhul 27 Nisan 1927.

*Mumailayhin 1335 tarihinde vefat ettiği Çubuk Nüfus Memurluğu'nun 30/6/1934 tarih ve 122 numaralı elyevm vukuat cetvelinden şerhtir. İşbu cetvel 1329'lulardan Kuruçaylı Ahmet oğlu İsmail'in 194 icra numaralı isim dosyasındadır.

Belge Çubuk Askerlik Şubesi Başkanlığı'nın 0292 numaralı Silahaltı Defterinde bulunmaktadır.

**DEĞNEK CEZASINA ÇARPTIRILANLARA
ÖRNEKLER**

1-Çit karyesinden Akdere oğullarından Satılmış Oğlu Ali Doğumu 1309, Eski(22), yeni (125) Defter No:00292 Hane no:8. Dördüncü firarından dolayı 30 değnek cezasına çarptırılmıştır.

2-Saraycık Karyesinden Hocaoglu Caferi, Abdükkadir oğlu Rıza, Eski(70), Yeni(18) Defter no:00292 Hane no:20 Ankara İstiklâl Mahkemesi kararına istinaden 30 değnek cezasına çarptırılmıştır.

